

מצרים, רעב ואמונה – לפרשת מקץ

השבוע נעסוק בנושא אשר על פי פתרון יוסף לפרעה – בו עסקו חלומות פרעה, והוא הרעב בארץ מצרים. ננסה להבין את המשמעות של הרעב, ואת הקשר בין הרעב לבין הירידה למצרים. לשם כך קראו את תחילת הפרשה העוסקת בחלומות פרעה ובפתרון אשר מגיש לו יוסף. החלום ופתרונו מופיעים בפרק מ"א מתחילתו עד פסוק מ"ו. המנוע והרקע להמשך הסיפור הוא הרעב בכנען, אשר מאלץ את המשפחה לרדת למצרים. קראו את תחילת פרק מ"ב, ותחילת פרק מ"ג.

בראשית פרק יב

(י) ויהי רעב בארץ וירד אברהם מצרימה לגור שם כי כבד הרעב בארץ: (יא) ויהי כאשר הקריב לבוא מצרימה ויאמר אל שרי אשתו הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את: (יב) והיה כי יראו אתך המצרים ואמרו אשתו זאת והרגו אותי ואתך יחיו: (יג) אמרי נא אחתי את למען ייטב לי בעבורך וחייתה נפשי בגללך: (יד) ויהי כבוא אברהם מצרימה ויראו המצרים את האשה כי יפה היא מאד: (טו) ויראו אתה שרי פרעה ויהללו אתה אל פרעה ותקח האשה בית פרעה: (טז) ולאברהם היטיב בעבורה ויהי לו צאן ובקר וחמרים ועבדים ושפחות ואתנות וגמלים: (יז) וינגע ה' את פרעה נגעים גדלים ואת ביתו על דבר שרי אשת אברהם: (יח) ויקרא פרעה לאברהם ויאמר מה זאת עשית לי למה לא הגדת לי כי אשתך הוא: (יט) למה אמרת אחתי הוא ואקח אתה לי לאשה ועתה הנה אשתך קח ולך: (כ) ויצו עליו פרעה אנשים וישלחו אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו: (בראשית פרק יג) (א) ויעל אברהם ממצרים הוא ואשתו וכל אשר לו ולוט עמו הנגבה: (ב) ואברהם כבד מאד במקנה בכסף ובזהב: (ג) וילך למסעיו מנגב ועד בית אל עד המקום אשר היה שם אהלה בתחלה בין בית אל ובין העי:

- מה המשמעות של הירידה של אברהם למצרים בקטע הזה?
- האם יש "רווח" צדדי לירידה ממצרים, או שהיא לחלוטין אילוץ?

ויקרא פרק יח

(ג) כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו וכמעשה ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו ובחקתיכם לא תלכו:

- סיפור יציאת מצרים, מוביל למסקנות ושייך של יציאת מצרים לכמעט כל המצוות. מה עולה מן הפסוקים הללו בנוגע ליכולת ללמוד ממצרים?

ויקרא פרק יט

(לד) כאזרח מכם יהיה לכם הגר הגר אתכם ואהבת לו כמוך כי גרים הייתם בארץ מצרים אני ה' אלהיכם: (לה) לא תעשו עול במשפט במדה במשקל ובמשורה: (לו) מאזני צדק אבני צדק איפת צדק והיו צדק יהיה לכם אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים: (לז) ושמרתם את כל חקתי ואת כל משפטי ועשיתם אתם אני

ה':

▪ האם יש דברים שניתן ללמוד מן השהות והסבל במצרים?

רש"י דברים פרק יא	דברים פרק יא
<p>(י) לא כארץ מצרים הוא – אלא טובה הימנה. ונאמרה הבטחה זו לישראל ביציאתם ממצרים, שהיו אומרים שמה לא נבוא אל ארץ טובה ויפה כזו. יכול בגנותה הכתוב מדבר, וכך אמר להם, לא כארץ מצרים היא, אלא רעה הימנה, תלמוד לומר (במדבר יג, כב) וחברון שבע שנים נבנתה וגו', אדם אחד בנאו, וחם בנה צוען למצרים בנו, וחברון לכנען. דרך ארץ אדם בונה את הנאה ואחר כך בונה את הכעור שפסולתו של ראשון, הוא נותן בשני. ובכל מקום, החביב קודם. הא למדת שחברון יפה מצוען, ומצרים משובחת מכל הארצות, שנאמר (בראשית יג, י) כגן ה' כארץ מצרים, וצוען שבח מצרים היא, שהיתה מקום מלכות, שכן הוא אומר (ישעיה ל, ד) כי היו בצוען שריו. וחברון פסולתה של ארץ ישראל, לכך הקצוה לקבורת מתים, ואף על פי כן היא יפה מצוען. ובמסכת כתובות (ק"ב א) דרשו בענין אחר, אפשר אדם בונה בית לבנו הקטן ואחר כך לבנו הגדול, אלא שמבונה על אחד משבעה בצוען:</p>	<p>(י) כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא כְּאָרֶץ מִצְרַיִם הוּא אֲשֶׁר יִצְאֲתֶם מִשָּׁם אֲשֶׁר תִּזְרְעוּ אֶת זְרְעֵךָ וְהִשְׁקִיתָ בְּרִגְלֶךָ כְּגֹן הַיֶּרֶק (יא) וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ אֶרֶץ הָרִים וּבְקָעֹת לְמִטַּר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתָּהּ מָיִם (יב) אֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דִּרְשׁ אֹתָהּ תִּמְיֵד עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּהַ מְרִשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרִית שָׁנָה: ס</p>

רשב"ם דברים פרק יא

(י) כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים [היא] – כן שיטת פרשיות הללו. צריכים אתם לשמור את מצוות י"י אלהיכם, כי הארץ הזאת טובה מארץ מצרים לשומרי מצוות, ורעה מכל הארצות ללא שומרים, כי הארץ אשר אתה בא שמה אינה כארץ מצרים שאין צריכים למטר ובין טובים ובין חטאים בטורח השקאת שדותיהם יש להם לחם, אבל ארץ ישראל אם אתם שומרים מצוות עיני י"י אלהיך בה להשקותה במטר השמים מרשית השנה ועד אחרית (ה)שנה לתת מטר בעת הצורך.

▪ מהי המשמעות של מצרים מהבחינה החקלאית-אקלימית? הסבירו את הפירושים השונים.

תהלים פרק קה

(א) הודו ליקוץ קראו בשמו הודיעו בעמים גלילותיו: (ב) שירו לו זמרו לו שיחו בכָּל נְפִלְאוֹתָיו: (ג) הַתְּהַלְלוּ בְּשֵׁם קְדֹשׁ יְשַׁמַּח לֵב מְבַקְשֵׁי ה': (ד) דַּרְשׁוּ ה' וְעֵזְאוּ בְּקִשׁוֹ פְּנֵי תִמְיֵד: (ה) זְכְרוּ נְפִלְאוֹתָיו אֲשֶׁר עָשָׂה מִפְּתֵי וּמִשְׁפָּטֵי פִּי: (ו) זֶרַע אֲבָרָהֶם עֲבָדוּ בְּנֵי יַעֲקֹב בְּחִירֵי: (ז) הוּא ה' אֱלֹהֵינוּ בְּכָל הָאָרֶץ מִשְׁפָּטֵי: (ח) זָכַר לְעוֹלָם בְּרִיתוֹ דָּבָר צוּהָ לְאֶלֶף דוֹר: (ט) אֲשֶׁר פָּרַת אֶת אֲבָרָהֶם וּשְׁבוּעָתוֹ לְיִשְׁחָק: (י) וַיַּעֲמִידָהּ לְיַעֲקֹב לְחַק לְיִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם: (יא) לֵאמֹר לָךְ אֶתוֹ אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן חֶבְל נְחֻלְתְּכֶם: (יב) בְּהִיוֹתֶם מִתֵּי מִסְפָּר כְּמַעֲט וְגָרִים בָּה: (יג) וַיִּתְהַלְכוּ מִגּוֹי אֶל גּוֹי מִמַּמְלָכָה אֶל עַם אַחֵר: (יד) לֹא הִנִּיחַ אָדָם לְעִשְׁקָם וַיִּזְכַּח עֲלֵיהֶם מְלָכִים: (טו) אֵל תִּגְעוּ בְּמִשְׁיַחֵי וּלְנַבְיָאֵי אֵל תִּרְעוּ: (טז) וַיִּקְרָא רָעַב עַל הָאָרֶץ כָּל מִטָּה לְחֶם שָׁבַר: (יז) שְׁלַח לְפָנֶיהָ אִישׁ לְעֶבֶד נִמְכָּר יוֹסֵף: (יח) עָנוּ בְּכַפָּל

רגליו רגלו ברזל באה נפשו: (יט) עד עת בא דברו אמרת ה' צרפתה: (כ) שלח מלך ויתירהו משל עמים ופתחהו: (כא) שמו אדון לביתו ומשל בכל קנינו: (כב) לאסר שריו בנפשו וזקניו יחם: (כג) ויבא ישראל מצרים ויעקב גר בארץ חם: (כד) ויפר את עמו מאד ויעצמהו מצריו: (כה) הפך לבם לשנא עמו להתנפל בעבדיו: (כו) שלח משה עבדו אהרן אשר בחר בו: (כז) שמו בם דברי אתותיו ומפתים בארץ חם: (כח) שלח חשך ויחשך ולא מרו את דבריו דברו: (כט) הפך את מימיהם לדם וימת את דגתם: (ל) שרץ ארצם צפרדעים בחדרי מלכיהם: (לא) אמר ויבא ערב כנים בכל גבולם...

▪ מתוך מזמור התהילים ניתן לגזור משמעות עמוקה לירידה למצרים. האם היא מכוונת, האם היא תקלה? ניתן להיעזר בפרשנים על תהילים הנמצאים בספרינו.

אלשיך בראשית פרק טו

או יאמר, ידוע תדע כו' והוא כמאמרם בספר הזוהר על פסוק ויוציאך בפניו (דברים ד), כי כשהוציא הקב"ה את ישראל ממצרים הביא את אברהם והעמידו שם, שיראה איך הכה את מצרים והוציא את ישראל ברכוש גדול. ואמרו עוד בספר הזוהר כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, אראך לא נאמר אלא אראנו, שהוא כי כאשר העמיד את אברהם ביציאת מצרים, כן יעמידנו בגאולה העתידה ויראנו נפלאות. ובזה יאמר הנה אמרת במה אדע כי אירשנה, אולי יתקלקלו או יכלו בניו בין המלכיות, ולא יזכו אל התכלית לרשת ארץ עם אברהם אביהם. והשיב לו הוא יתברך כי יתבררו ויאבדו המלכיות, ואת הצפור הוא ישראל לא בתר, כי החצים כלים והם אינם כלים. אמר הלא תאמר כי זו היא הבטחה, אך עדיין שאלת במה אדע במקומה עומדת, על כן אמר ידוע תדע, כי הנה מאשר ידוע ביציאת מצרים, תבטח שגם כן תדע לעתיד, וזהו ידוע תדע. ופירש מה שאמרתי ידוע הוא כי גר יהיה כו' ואחרי כן יצאו כי שם תהיה, ומזה תדע לעתיד כי גם אז כימי צאתם ממצרים יראוך נפלאות:

▪ האלשיך מדבר על משמעויות שניתן לקבל מן הירידה למצרים. מהן?

משך חכמה בראשית פרק מא

(כו – כז) שבע פרות הטובות שבע שנים הנה וכו' חלום אחד הוא ושבע הפרות וכו' ושבע השבלים הרקות יהיו שבע שני רעב. הדקדוקים גלויים. והענין כי הפרות מורות על השבע והרעב אשר תהיינה בארץ מצרים. ולכן חלם ש"מן היאור עולות שבע פרות", "והנה שבע פרות (עולות אחריהן) מן היאור", שהצלחת המדינה תלוי במימי היאור אם הוא עולה ושוטף על כל גדותיו. והשבלים מורות על השובע והרעב בכל הארצות הסמוכות, אשר "למטר השמים ישנו מים". ולכן בפרות כתיב "ותעמודנה אצל הפרות", על פי מה שביארתי לעיל, כי העמידה מורה שבשבע שני השובע היו מכינים מזון לשבע שני הרעב, וכאילו היו עומדים זה אצל זה. אבל בשבלים, הלא בשאר ארצות לא הכינו – או היה נרקבת כמו שאמרו רז"ל – לכן לא כתיב "ותעמודנה וכו'". והנה במצרים לא היו שבע שני רעב, כי בעוד היה יעקב פסק הרעב בארץ מצרים, ולאחר מיתתו פליגי תנאי

בספרי. אבל בשאר ארצות היה רעב כל שבע השנים. וזה שאמר "חלום אחד הוא" – הוא הוראה אחת, "שבע שנים הנה", פירוש המשך שבע שנים. "ושבע השבלים וכו' יהיו שבע שני רעב", אבל שבעה פרות שמורה על ארץ מצרים לא יהיו שבע שני רעב, אף שהוראתן הוא לשבע שנים, מכל מקום יפסק הרעב על ידי סיבה, מפני ברכתו של יעקב.

▪ המשך חכמה מציין את ההשוואה בין מצרים לבין יתר הארצות בדבריו. מהי אותה נקודת השוואה?

מעוז צור ישועתי,	ובידו הגדולה,	חשוף זרוע קודשד,
לך נאה לשבח,	הוציא את הסגולה,	וקרב קץ הישועה.
תיכון בית תפילתי,	חיל פרעה	נקום נקמת דם עבדיך,
ושם תודה נזבח.	וכל זרעו	מאומה הרשעה.
לעת תכין מטבח	ירדו כאבן מצולה.	כי ארכה לנו הישועה
מצר המנבח.	ואין קץ לימי הרעה,
אז אגמור		דחה אדמון
בשיר מזמור	יוונים נקבצו עלי,	בצל צלמון
חנוכת המזבח.	אזי בימי חשמנים,	הקם לנו רועים שבעה.
	ופרצו חומות מגדלי,	
רעות שבעה נפשי,	וטמאו כל השמנים,	
ביגון כוחי כלה,	ומנותר קנקנים,	
חיי מררו בקשי,	נעשה נס לשושנים,	
בשעבוד מלכות עגלה.	בני בינה	
	ימי שמונה	
	קבעו שיר ורננים.	

▪ הפיוט מעוז צור – מדבר על הגלויות השונות, ומעמיד אותן על רצף אחד. האם תוכלו לפענח על איזו גלות מדבר כל בית בשיר?